

חג הסוכות, ט"ו בתשרי תשפ"ז

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

שבע פעמים אהבה בגימטריה סוכה, לרמז על שבע המדות שבסוד הסוכה, ולרמז לדברי חז"ל על הפסוק "ולקחתם לכם ביום הראשון" ראשון לחשבון עונות, פי בנים הנזרעים עושים תשובה מיראה ונעשים מן הזדונות שגגות, ואלו בחג הסוכות עושים תשובה מאהבה ונעשים למצות, וכן אהבה בגימטריה אחד, ושבע פעמים אחד בגימטריה סוכה, שנאמר והיו לאחדים בנדי. (שיח אבות)

נהגו לספור את הסוכה בענפי אילן, שכן אילן בגימטריה סוכה, ויש שנהגו לספור בקש שהוא ראשי תבות קרע שטן. (ספר ריטובה)

על הפסוק חג הסוכה תעשה לה שבעת ימים באספה מזגזג ומיקבד, דרשו חז"ל בפסלתי גרן ויקב הפתוב מדבר. ורמז לזה שתבת גרן בגימטריה רוח טל, כי על ידי הסוכה מפסלת גרן נעצרים רוחות וטללים רעים. (שמן ראש)

לולב בגימטריה אחת יותר מאלול, כדי לרמז על התשובה מאהבה בסוכות לעמת התשובה מיראה באלול, כי תשובה מאהבה גדולה מיראה, וכן לולב ראשי תבות להודות לה וליחדה באהבה, תשובה מאהבה. (שה לבית)

נאמר בזהר, ששלוש הרגלים הם כנגד שלוש האבות אברהם יצחק ויעקב, וחג הסוכות נגד יעקב שנאמר ויעקב נסע סבתה. ולכן נאמר וישא יעקב רגליו בגימטריה שמהת, לרמז על שמהת בית השואבה בחג הסוכות, ארצה בניקדם בגימטריה חג הסוכות שהוא מספר שבע שנאמר וירא יעקב כי יש-שבע במצרים, כי חג הסוכות מביא שבע לעולם כפידוע בשם הארץ"ל. (קרו ישועה)

האותיות שלפני תבת סוכה נהי"ד והאותיות שלאחריה עז"ל, ביחד בגימטריה יעקב, כי חג הסוכות הוא כנגד יעקב אבינו. (מריח ניחוח)

חג הסוכה בגימטריה גאולתנו, כי על ידיה נצפה לגאולה ולראות בהקמת סכת דוד הנפסלת, וחג הסוכות בגימטריה בסוכת דוד. (סוכת דוד)

סוכה ראשי תבות סומך ועונה כל הנפלים, שהנהוג בעננה ה' עוזרו ומקימו. (ר"פ מקוריי)

ספורים

אחד מחסידי של רבי אברהם מטשקנוב, נסע פעם לנרש פדי לרפש שם אתרג לבדו. באותה שנה היה מחסור גדול באתרגים והסוחרים דרשו בעבורם מחיר גבוה. לאחר חפושים ממשכים, מצא השליח אתרג נאה אצל מוכר אחד, אלא שהלה טען שהאתרג מיעד בשביל הרבי, רבי ליפלה איגור מלבלין. הפציר השליח במוכר למכור לו את האתרג בעד הון רב, ולבסוף נעתר המוכר והשליח חזר לרבי מטשקנוב עם האתרג המהדר שהפליא כל עין. ביום ראשון של חג, כשנטל הצדיק את האתרג בידו כדי לבדוק עליו, החל להתבונן עליו והרהר זמן רב. לבסוף קרא לחסיד שרכש בעבורו את האתרג ודרש ממנו לשמע כיצד רכש אותו ומה היה בשעת הרכישה. נאלץ השליח לספר דברים פהויתם, והצדיק אמר: "אם כן, אתרג זה לא שלי הוא", וברך על אתרג אחר ופשוט.

בליל ראשון של חג הסוכות, ירד פעם גשם חזק בעיר ברוד ורב העיר המתין מלאכל עד חצות. בינתיים ראה איש אחד הולך ברחוב עם חלות ובקבוק יין, ולתמיהתו ספר האיש כי אכל את הסעודה בסוכתו של רבי גרשון מקיטוב, ששם לא יורד גשם. הורה הרב למשמשו לטל עמו את סעדת החג ופנה לסוכת רבי גרשון, כדי לקיים אצלו את מצות אכילת בזית ראשונה בסוכה. כשנכנס, נרתע רבי גרשון ואמר: "למה היה הרב צריך להטריח את עצמו לבוא אלי? והלא גם כבודו יכל לפעל בקבלה משעית לכל ירדו הגשמים בסוכתו". כששמע הרב את הדברים, צוה על משמשו לטל בחזרה את מאכליו ופנה לצאת לביתו באמר: "אין רצוני להשתמש בתחבולות ודברי חכמה לצרף מצוה".

נכנס פעם הרב מטשקנוב לבית מסחר לאתרגים נודע בירושלים כדי לבחור לעצמו אתרג. הגיש לו הסוחר אתרג אחד, והרב בחרו מכל צדדיו זמן קצר בלי להתעסק בו למעלה מן המדה, שלם ויצא מהחנות. ביציאתו, שמע הרב את אחד האברכים ששקה בחנות לוחש לחברו שעמד בסמוך לו: "אין פלא בכך שהרב מטשקנוב בחר לעצמו אתרג בזמן כה קצר. מן הסתם אין זה אתרגו היחיד ובדאי הכין לו הסוחר מבעוד מועד אתרג מהדר ואין לו הרבה מה לבדוק בו". כששמע הרב את הדברים, שב על עקבותיו, פנה אל העומדים בחנות ואמר: "ראשית, זהו האתרג היחיד שלי, ובכלל סבור אני שאין צורך בבדיקת אתרג יותר מדי, רק בהסתכלות רגילה ובעינים טבעיות של האדם, כי מעבר לכך זהו בטול תורה ממש והשחתת זמן לריק".

בימים של ערב חג הסוכות, הביא סוחר ירא שמים אתרג לרבי יהודה ליב חסמן. האתרג לא היה נאה במיוחד, אולם היה בעל מסכת שהוא בלתי מרוב גודאות. התלבט הרב אם להשתמש באתרג למצוה, ובינתיים הציעו לו לרפש אתרג אחר מהדר הרבה יותר, שאף הוא היה בלתי מרוב. התעסק הרב במחשבותיו ולבסוף אמר לבני ביתו: "לרפש את שני האתרגים אין ביכולתי, וכיון שהתיאשתי מלפי מאתרג טוב יותר וגמירתי בלפי שאקנה את האתרג הראשון, צריך אני אפוא לקיים את הנאמר 'ודבר אמת בלבב'. גם זה הדור וזה יהיה לי אתרג הדר שבהדר", אמר ועשה והשתמש בחג באתרג הראשון לנטילת ארבעה מינים.

היה היה

האתרגים שצצו בן לילה

הימים, ימי ערב חג הסוכות. בימים בתקונם מתהלכים בלם בשמחה לקראת החג הקרב ובא, ששים ושמחים לעשות רצון קונם, אלא שהשתא רובצת עננה קודרת על פניהם של תושבי ורשה ונפר שדבר מה מטריד את מנוחתם. חג הסוכות ממשיך ובא, ועדיין אין אתרג אחד לרפואה בעיר. באותה שנה שר מזג אויר קשה במיוחד, וכל עצי האתרגים נשדפו, אתרגיהם השתחו ונפסלו לברכה, ובני העיר התהלכו קדורנית.

כאש בשדה קוצים התפשטה השמועה בעיר, כי סוחר נכרי הגיע העירה לשמחת ידו מטען גדול של אתרגים מהדרים. מיד עם הגיעו, פנה הסוחר ושכר את אחת החניות שברחוב הראשי של ורשה, הכנים בה את אתרגי האתרגים שלו והניח פניהם לראות לעיני הלקוחות. חיש מהר התקבלו מחוץ לחנות רבים מתושבי העיר, והסוחר הממלח הרים חיש מהר כי נקרתה לפניו הזדמנות פז לגרף הון רב. נטל הלקוח הראשון את האתרג הראשון שנמנה בדרכו, בדקו מעט ופנה אל הסוחר כדי לבקר את המחיר אותו הוא דורש על האתרג, וכששמע את הסכום העצום שהלה דורש, כמעט נשמת האתרג מידי הרושדות מרב תדהמה. כל הלקוחות שבחנות עצרו את מלאכת מיון האתרגים והביטו על הסוחר כאלו נתבלעה עליו דעתו. תחלה חשבו שאניהם תעתעו בהם והם בקשו לבקר שוב את מחירי האתרגים, אך תדהמתם הכפלה לשמע המחירים המפלפלים שהסוחר הנכרי דורש בעבור אתרגיו. "האם הסתתרה בינתך?" הקשה אחד הלקוחות את הסוחר, "הרי במחיר שאמה דורש על אתרג אחד, אפשר לרכוש מאה אתרגים מהדרים לא פחות", אולם הדברים לא עשו אפילו רשם קל על העקש. הוא עמד על שלו בתקיפות, כשהוא מפגין קרינות ואדישות והפטיר: "אף אחד לא הכריח אתכם לרכוש אצלי אתרגים. המעגן לרכוש אצלי, צריך לשלם את הסכום שאני דורש, פרוטה לא פחות!"

יצאו הלקוחות מחנותו של הסוחר בפחי נפש, ועד מהרה הפכה השמחה בעיר לתונה. המונים התגודדו בעיר פשהם מתקפחים ביניהם בסערות רגשות, האם עליהם להכניע אל הסוחר ולשלם לו את סכומי העתק שהוא דורש, או שאסור להכניע להפגנע לרשישותיו המגזמות ולצאת ידי חובה באתרג אחד או שנים לעיר כלה. בינתים, התפנסו פרנסי הקהלה לאספה דחופה בביתו של החדושי הר"מ מגור, שהיה ידוע בתכמתו ופנקחותו, כמו גם גאונותו וצדקתו, וכששמע את הצרה החדשה בעיר, הרבה מעט ולבסוף אמר: "הסירו דאגה מלבכם. בעזרת השם יתברך יזכו כל תושבי העיר לאתרגים מהדרים בחג הסוכות, במחיר השווה לכל נפש. ועתה קראו לפני את סוחר האתרגים הותיקים ואועד עמם בענין כסום". שעה קלה לאחר מכן, כבר הסבו כל סוחר האתרגים המנסים שבוורשה סביב הרבי, כשהבית ריק מנוכחים אחרים. שעה קצרה הסתודד עמם הרבי ושטח בפניהם את תכניתו, ולאחר מכן יצאו כל הסוחרים בחייד ערמומי בעיניהם, אך מלאו את פיהם מים וסרבו לגלות שמץ מה מדברי הרבי.

למחרת בבקר, בערב חג הסוכות, רעשה ורשה כלה. בחלונות הראוה של חניות האתרגים בעיר, עמדו לתצוגה עשרות אתרגים מהדרים, נחמדים למראה וטובים למצוה. איש לא הבין כיצד צצו הללו בין לילה, כמעשה שדים, אולם המציאות טפחה על פניהם. לפליאת התושבים היו החניות סגורות בינתים, אולם האתרגים שעמדו בחלונות החניות הדהימו את כל עין רואיהם.

באותה שעה, צעד הסוחר הנכרי לחנותו, וכשראה את האתרגים הרבים בכל החניות הסמוכות, כמעט שנדם לבו מרב אימה. "מה עשיתי?" תלש הסוחר את שערו מרב צער, "במו ידי המטתי עלי את האסון", הרבה לעצמו. "אלו לא הייתי עומד ודורש סכומי עתק, כי אז הייתי לפחות מרויח סכום נכבד מעסק האתרגים, אולם עתה מי יבטי כלל באתרגים שברשותי?" בידים רושדות פתח הסוחר את חנותו, כשהוא תולה תקנה קלושה במכירת אתרגיו, ואמנם רק קונים מעטים נכנסו לחנותו והחלו למשמש ולבדק את האתרגים שברשותו. גאנותו של הנכרי נשברה כליל, והמחירים שנקב צנחו מרגע לרגע, עד שהמחירים הוזלו יותר מבשנה מברכת ומשפעת. לא עברה שעה ארפה, וכל אתרגיו של הנכרי נמכרו עד האחרון שבהם והוא עצמו מהר לעזב את המקום, וכלבו שמחה על שהשפיל להפטר מסחורתו מבעוד מועד.

עד יום מותו, לא ידע הנכרי את סודם של האתרגים שצצו בין לילה בחניות ורשה. היתה זו הצעתו הגאונת של החדושי הר"מ אותה שטח בפני סוחר האתרגים שהתפנסו בביתו, ועל פי עצתו עמלו הנגרים היהודים בורשה פלה בכל שעות הלילה ההוא, בהכנת אתרגי-עץ, שגלשטו ונעצבו בצורות אתרגים מהדרים ובתבניותם, ואף נצבעו בצבעים חיים ומקוריים בדומה לאתרגים טבעיים. החקוי היה פה מצלח, עד שרב תושבי העיר לא שמו כלל לב כי האתרגים מזיפים הם. התחבולה פה הצליחה, עד שהנכרי השתכנע ללא ספק כי היהודים הצליחו ליבא העירה פמות גדולה של אתרגים, ולכן העדיף להפטר ממלאי האתרגים שברשותו לשמחת קהלת ורשה הגדולה. כך הצליח הרבי בתכמתו לזכות באותה שנה את כל בני העיר במצות ארבעה מינים בהדר.

מאורות

האחים רבי יצחק איזיק ב"ץ בעל "ברית כהנת עולם" ורבי משה ב"ץ בעל "עקר תוספות יוסטוב" ורבי ליום ההולך א"ט בתשרי תקמ"חיתק"ע

אביהם רבי יואל ב"ץ אב"ד אטיניא, מצאצאי ה"סמית חכמים" ורבי יואל בעל-שם, טבע בדרכו לרבנות סטניסלב, ובנו רבי יצחק איזיק בן ה"ב שנים הספידו ופתח במליצה "ואתה מלא וקבא לנודא", כלומר פבו מי הפך את אש התורה של אביו. רבי יצחק איזיק זה היה איש פלא עוד מנעוריו. בגיל י"ב הסמך לרבנות על ידי רבי חיים הכהן רפפורט מלוב ורבי אהרן איזיקא מרזשא, וביום שהגיע לגיל י"ג נשא את פת רבי צבי הירש מרגליות רבה של מוויטש, ונעשה מחסידי המבקרים של המגיד ממזריטש שכבר עוד ועמד לכבוד עוד לפני היותו בן עשרים. בגיל י"ד כבר התמנה לרבה של קורין והקים בה את ישיבתו, ובין תלמידיו היה רבי אפרים זלמן מרגליות. אך כשם שזרחה שמשו שלא בעונתה כך גם שקעה שלא בזמנה, והוא נפטר בקצור ימים בהיותו בן ל"ה, ביום הראשון של חג הסוכות לאחר שנטל את ארבעת המינים ואמר הלל בשמחה, ונקבר בעיר קורין. אלקנתו נשארה לרבי זאב וולף מוויטמיר בעל אור המאיר. נדפסו ממנו הספרים "ברית כהנת עולם" בקבלה וחסידות, וספר תשובותיו "זכרון כהנה". אחיו רבי משה, מלא את מקומו ברבנות העיר ברוד, והתפרסם על שם ספריו "פתחי נדה", "נזפי הלקוח", וביניהם על שם חבורו "עקר תוספות יוסטוב", בו קצר את פרוש התוספות יוסטוב על המשניות, והפך לחלק בלתי נפרד ברכ ההוצאות. גם הוא נפטר בראשון של חג.

יוסיף דעת

מנהג קדום הוא, לצאת בליל חושענא רבה אחר חצות הלילה למקום מואר באור הירח בלבד, ולבחון את צל האדם, ואם יראה אותו בשלמות ידע שעתיד להשלים שנתו ולא יארע לו נזק. מקור הדברים במסכת הוריות ושם נאמר על גר דולק בימים שבין כסה לעשור, אולם הראשונים כתבו שעיקר הדבר בליל חושענא רבה. הרמב"ן בפרשת שלח על הפסוק "סר עַלְמַם מעליהם" כותב, שבליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא, וכן כתב הירושק שהתיבות "סר עַלְמַם מעליהם" בגימטריה "סר שנה" מחזור רומניא מובא בשם רבי מנחם מריקאנטי "כבר שמעתי מפי חסידים שראו באדם אחד שלא היה לו צל ומת באותה שנה, ויראה שטעם העושהו כן לעורר עצמם בתשובה ובתחנונים צום ובכי, אולי יבטלו הגוירה. ונראה דשב ואל תעשה נדחף טפי דויל לאידך גיסא, שמה יראה שלא ימות בשנה ההיא ורע לבבו וישכח את ה', ועוד דלא ימות מוליה". במטה משה מספר על אדם אחד שלא היה לו צל, ובאותו הלילה עשה תשובה והספיק לראות את צלו להצילו מרעתו. רבי אהרן מלוגיל מביא בשם רבי אלעזר מוורמייזא תלמיד ריה"ח את המנהג לצאת ביום השביעי שהוא יום ערבה ולבדוק את צל כל אבריו ללא מלבוש, ולפשוט אצבעותיו ואיבריו. ואל יהא צל אצבע קל בעיניך, כי אם יחסר צל אחד מאצבעותיו סימן לאחד מקורביו, יד ימין סימן לבני הזכרים, ויד שמאל לנקבות, והאצבעות יש מהם גדולים ויש מהם קטנים". רבים שהזכירו את המנהג כותבים שאין לעשות כן, כמו הרמ"א שכתב "אין לדיקם בזה, כדי שלא ליתער מוליה, גם כי רבים אינם מבינים העניין על בוריו ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות". וכן כתב האבודרהם "מכאן אני אומר שאין ראוי לנהוג מנהג זה", ובערוך השולחן נאמר: "ובאמת חלילה לעמנו בני ישראל להבטי על עניינים כאלו, וברגע אחד כששב בתשובה מתהפך מרע לטוב, ואין לנו רק לישא עינינו אל אביו שבשמים".

חג הסוכות השמיח שבעיר מקנסי

היה זה בעצומה של תפלת יום הכפורים בעיר מקנסי שבצפון מרוקו. יהודי העיר מכנסים היו פלם בבית הכנסת המרכזי כשהם שופכים לבם פנים בתפלות לאביהם שבשמים. באותה שעה התקרב אל הרבע היהודי אחד מאנשי החצר של הפאשה, שליט העיר. הלה צעד במהירות, וכלבו המיהה לפשר הרחובות הריקים והשוממים מנפש אדם. החגיות היו נעולות, דלתות הבתים היו מוגפות ומין שקט סמיך הרגש באויר. פנה האיש בה וכה, עד שאחד הילדים גלה לו כי היהודים מכנסים פלם לתפלה בבית הכנסת הגדול. מהר השליח להתדפק על דלת בית הכנסת, והגבאי שפתח את הדלת כדי חרף צר, הפתע לראותו. "מה רצונך?" סמן בידו, והלה ענה: "שליט העיר חלה ונפל למשכב. מחפש אני נואשות אחר הרופא היהודי ועלי להביחילו תכף ומיד אל השליט המתנער". הוציק הגבאי את הרופא, אולם הוא תמה: "וכי פשו רופאים מקרב הארץ שאתם זקוקים להזמין אותי, הרופא היהודי, אל הפאשה החולה? והשליח השיב בקצר רוח: "מיטב הרופאים כבר הזעקו אל הפאשה, אולם כלם העלו חרס בידם ואף אחד לא הצליח לאבחן את מחלתו ואת דרכי רפואתו. השליט בעצמו צוה עלי לזמן אותך אליו בדחיפות ויפה שעה אחת קדם".

"צר לי", אמר הרופא בפסקנות, "אך לא אוכל לבוא עמך. שוב אל אדונך ואמר לו, כי היום הזה הוא היום הקדוש ביותר לעם היהודי מפל ימות השנה. ביום זה אנו מתענים, לא אוכלים ולא שותים ועסוקים בתפלה לאבינו שבשמים. מחמת חלשת התענית, איני יכול ללכת ברגלי את כל הדרך הארצה עד ארמונו של הפאשה, אולם מבטיח אני חגיגות, כי מיד עם יציאת היום הקדוש, אבוא מיד אליו כדי לבדק את מחלתו ולמצא לו מרפא לתחולתו". בפשט השליח בגפו אל הפאשה החולה וספר על סרובו של הרופא היהודי לבוא, התחוללה בארמון סעודה זוטא. בעטו של הפאשה הרקיע שחקים, ופיו לא חסד דברי נאצה וגדוף כנגד הרופא היהודי יחד עם כל בני עמו. השליח, שמעולם לא אהב את התושבים היהודים במקנסי, לא טרח אף להעביר לפאשה את נמוקו של הרופא היהודי ולהסביר על היום הקדוש ליהודים והתענית בו הוא שרוי, ומכיון שפך בערה חמתו של המושל עד שקרא בחרי אף: "כי נשבעתי, כי אנקם ברופא היהודי ובעמו, כדי שפלם ישמעו וייראו כי אני הוא השליט בארץ ואין בלתי".

נהגים היו יהודי מקנסי, לרפוש ביום שבת יום הכפורים לסבות. אגדות של קניסוף, אותם היו ערביי העיר בורחים בנחלים שמחוץ לעיר ומקציעים אותם לסבוק, והיהודים היו רוכשים מהם חבילות חבילות ומסככים את סבותיהם בקנים טריים מדי שנה. בבקר שלמחרת יום הכפורים, הפתחו יהודי מקנסי לגלות, כי כל קניסוף שהערמו בשוק מבעוד מועד נעלמו בבת אחת, ובשוק לא היה אפילו קנה אחד לרפואה. התברר, כי הפאשה העריץ צוה לעבדיו לרפוש בכסף מלא את כל קניסוף שבעיר, ולהניחם למשמרת במחסני הממשל כדי למנוע מהיהודים לספק את סבותיהם פמקים ימיה. רבה של מקנסי ביום ההם, היה רבי יעקב ברוגו בעל "קול יעקב", שהיה ידוע כאיש צדיק וגאון בתורה. בהודע מעשהו הנפשע של הפאשה, כנס הרב את פרנסי הקהלה ויחד טפסו עצה ביצד להפסיק את דעתו של המושל ולהציע את רוחו. נמנו הפרנסים בעצת הרב וקמרו, להרפוב משלחת פיוס אל המושל, להסביר לו בדברי טעם על סבת סרובו של הרופא היהודי לבקרו בעת מחלתו, עקב קדשת יום הכפורים, וביום יטלו חברי המשלחת דורון מהדר בתקנה לפיט את רוחו ולבטל את הגזרה לקראת חג הסוכות הקרב ובא.

בבקר שלמחרת, עשתה הפמליה את דרכה אל ארמון המושל, כשבראשה צעד רבי יעקב במראה פניו הנהדר, והם עלו ובאו אל ביתו של הפאשה כדי לדרש בשלום ולהגיש לו את הדורון הנקר שהביאו עמם. מיד עם הכנס המשלחת, הרים הפאשה את עיניו וכשראה את רבי יעקב שצעד בראש, נרתע לאחוריו בבהלה וקרא בקול רועד: "הנה הוא! זה האיש!" דממת מות נפלה במקום. חברי המשלחת נחרדו אל לבם ורעדו מפני הבאות, אך להפתעתם פתח השליט והחל לספר: "אמש חלמתי חלום נורא. ובחלומי ראיתי אש גדולה פורצת בכל המחסנים והאוצרות שברשותי, והאש מכלה ומבערת את כל התכולה שבאוצרות. אך לא די היה בכך, והאש הלכה והתקרבה אלי מפלי להשאיר לי פתח להמלט, והנה החל העשן לחנק את גרוני עד שבטוח הייתי שהגיע קצי. לפתע הגיחה מתוך האש דמותו של האיש הלוה, והוא אמר לי 'אני יכול להציל אותך. מהרתי להבטיח לך את כל דבריו על מנת שייצילני מאש התפתה, אולם האיש דרש ממני להבטיח לשלח חבילות של קניסוף לכל יהודי העיר, חנם אין כסף".

"כשהתעוררתי", המשיך המושל לספר, "חשבתי כי חלום שוא הוא. אולם עכשו כשנכנס החכם היהודי הזה, זיהיתי מיד כי הוא האיש שראיתי בחלומי. ועתה סלחו נא לי על המעשה הנפשע שעשיתי, ומבטיח אני לכם כי עד הערב תקבל כל משפחה יהודית בעיר ללא תמורה, חבילות של קניסוף באות נפשם". את חג הסוכות השמיח של אותה שנה, לא שכו יהודי מקנסי שנים רבות והעבירו מאב לבן את ספור המעשה הנפלא ואת מעשה הנס שעשה עמם הקב"ה. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

הארתג דומה לראש האדם, לכול דומה לבית מילה, השלשה כדי הדם האחד לידו חמיו והשני לידו השמאל והשלישי לגוף, ושני כדי ערכה לרגלים, כדי שכלם יהיו יחדיו בשלום לעבד את בוראו. *

סוד הסכה והחג הם פלאי פלאים, אבל אמר לכם מעט כדי שתדעו, שהסכה אינה מה שאמה רואה בעיניו שהם קנים והדם, אלא תבת סכה היא ממש שם ה' ואדנות בזה האפן. כ"ו שבאמצע התבה הם המספר שם ה' ה"ה ברוך הוא, וס"ה הם מספר אדניי שעולה ס"ה. *

נתן לנו הקב"ה שבעה ימים של סבות ושבעה ימים של פסח, לזכות פאלו הימים הרבה שכו לעולם הקא. ואמרו חז"ל שמהאר שעת הקוץ בא ויש חללים רבים בסבת החם, נתן לנו ה' שבעה ימי פסח שהם ימים טובים פנוים ממלאכה ללמוד תורה, ויכל לשמע דברי תורה להראות הדרך השורה שיבד לו האדם, וכמו כן שבעה ימי סבות, ועם זכותם יוצל האדם מן החללים המקריים לבוא בימות התמוז ובימות הגשמים. ולא כאותם שמאבדים ומנס באלו הימים לשחק בקרטין או דבר אחר, אוי להם ואוי לנפשם. *

(ספר מאור החיים בשם האור החיים הקדוש)

בחל המועד עשינו שמחת בית השואבה, והייתי אני מדליק לילה אחת, ועשינו שמחה גדולה. כל החברים במצב החיים והבריאות, כן ירבה. העליתי שמותם בברכה תהלה ובתפלה מול שוכן הבדיה, לתת להם מאנים וחפצים לטוב כל הימים: *

(מתוך מכתב האור החיים הקדוש לתומכי ישיבתו הקדושה)

דברי הימים

אחד הטעמים לעיבוד השנה הוא חג הסוכות, שעליו נאמר "וחג האסף בצאת השנה באספך את מעשרך מן השדה", מכאן שהוא צריך לחול תמיד בזמן האסוף, וכן נאמר בפסח "שמור את יחידך האביב ועשית פסח לה' אלקיך", ואם היינו מונים את המועדים לפי חודשי הלכנה, היו חגי פסח וסוכות חלים לעתים בקיץ או בחורף. ולכן מעברים את השנה שבע פעמים בכל מחזור של י"ט שנה ללכנה. *

תשרי הוא החודש השביעי ובו יש שבע מצוות, תקיעת שופר, יום הכיפורים, מצוות סוכה, ונטילת ארבעת המינים, ולכן בחר הקב"ה לדון בתשרי. *

בט"ו בתשרי ב"מ"ט הגיעו שני המלאכים לסדום, לאחר שבי"ב בו ביקרו שלושת המלאכים אצל אברהם אבינו, וזאת לפי דעת התוספות במסכת ראש השנה. לדעת רבי אליעזר אירעו בו כל המאורעות שאירעו בט"ו בניסן לדעת רבי יוחנן. *

בט"ו בתשרי שנת ב'ק"ח נולד יעקב אבינו, נימול בכ"ב בו, ונפטר ביום לידתו בשנת ב'רנ"ה בהיותו בן קמ"ז שנה ונקבר על ידי בניו במערת המכפלה. *

במוצאי יום טוב הראשון של סוכות, היה המלך קורא את משנה התורה והיו מתחילים בו את שמחת בית השואבה. יהי רצון שנוכח לכך עוד השנה. *

בחג הסוכות שבמוצאי שנת השמיטה, היתה נהוגה מצוות הקהל וכל ישראל היו עולים לרגל לבית המקדש, אנשים נשים וטף, והיו קוראים באזניהם חלקים מפרשות ספר דברים. וכתב הרמב"ם שטעם המצווה היא לחזק בלב העם את האמונה והחשק לקיום מצוות ה'. *

משבח

מטעם

ולקחתם לכם ביום הראשון

(ויקרא כב. טז)

בטעמי קדמא ואזלא מנח רביעי. רמז יש כאן על דברי המדרש ובי ראשון הוא? אלא ראשון לחשבון עונות, כי כל המעשים הקודמים אלו ונמחלו והם קדמא ואזלא, ואלו ארבעת הימים שבין יום הכפורים לסבות הם ימי מנוחה מטרדות היצר, שכן עסוקים אז במצות הסבה ובארבעת המינים ולכן הם מנח רביעי. (דברי מאיר)

כי בסבות הושבתי את-בני ישראל

(שם כב. טז)

התבות כי בסבות מטעמות בטעמי מנח רביעי. כי במדרש דרשו את הפסוק ויזבב בה כל הנחשלים על שבטו של דן, שנפלטו מהענין מפני שהיו עובדי עבודה זרה. וכיון שהסבות הן זכר לעניי הכבוד, לא יבואו לרחוק מחוץ לסבה את מחנה דן שהוא הדגל הרביעי, כפי שהיה בעניי הכבוד, ולכן מטעמות ותבות מנח רביעי לרמז שגם הדגל הרביעי מנח בסבה עם כל בני ישראל. (שם ראש)

נחלקו חז"ל במספר הדפנות להקשר סבה. לפי חכמים די בשלש דפנות ולרבי שמעון בארבע דפנות, ורמז לשתי הדעות בטעמי מנח רביעי שבתבות כי בסבות. לחכמים מנח רביעי לגוף המצוה של סבה ונתורות שלש דפנות, ולרבי שמעון מנח רביעי מרמז על הדפן הרביעי שצריכה להיות מנחת בסבה. (השיר והשבח)

מדגש

מבין ארבעת המינים שנוטלים בסבות. מוקרים רק ההדס והערבה בשמים בתנ"י. הערבה מוקרת בתורה בפסוק "ולקחתם לכם... וערבינה" ויהיה בהקמה בעשית הסבות "ועלי הדס" וכן בישעיה "יעלה הדס". הלולב מוקר בתורה ב"פפת תמרים" ובנחמיה ב"עלי תמרים". האתרוג מוקר בתורה ב"פרי עץ הדר" ואמרו חז"ל שטעם פריו ועצו שוים. בספרי רב סעדיה גאון מוקר הלולב בחולס - לולב, בריבס לולבין ונגמק לולבין, והאתרוג בריבס בנימ"ל דגושה ובשוק - אתרוגים, וכן השתמר גם שם חפרי בערבית עד היום רתגו. סוף לנקוד הלולב אפשר למצא בדברי חז"ל בברכות, דרואה לולב בתלום אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים - לו לב. מענין שגם את בית השואבה מנקד תרס"ג השואבה, וכן גם היתה שגרת הלשון בפי יהודי תימן שנועדו בדיוקנותם.

ממלח

דין אחד היה, שרגנו עלינו על משפטי המעקלים בהם הוא מטה את הדין לטובת אלו שמשפטים אותו בסתר. אמר עליו פסח אהרן: "אצל דין זה, מתקיימים שלשת הדגלים, פסח שבעות וסבות, בכל ימות השנה". תמזה השומעים: "הא כיצד, ותר ימים נקובים יש להם לשלשת הדגלים?" והאיש הסביר: "תחלה באים אנשים נאים אל תדן, ותר זה לו חג המצות. כאשר הוא משיב את בעלי הדין, הרי לו גם חג השבעות. ועקרן של חג הוא כאשר בעלי הדין משלשלים לכיסו מתן בסתר והוא מטה את הדין לטובתם, הרי זה משבילי גם זה האסיר..."

בבקר יום הראשון של חג הסבות, נכנס פעם רבי לוי יצחק מברדיטשוב לבית המדרש והכריז בקולו: "מי מכס, יהודים, יש לו איזו עברה? חפשו בלבכם אפלו בקרן זוית איזה מעשה פשע ועון, שכן דרשו חכמינו זכרונם לברכה את הפסוק ולקחתם לכם ביום הראשון - ראשון להשבת עונות. בימי הדין חוזר כל אדם מישראל בתשובה וזדונות נעשות לו פשגות; ואלו בסבות, בשעה שהיהודי מקים ומחבב את המצוה של ארבעת המינים, הרי זו תשובה מאהבה, ואותה שעה זדונות נעשות לו פזירות. אם כן, בכל שנשתירו עברות שכוחות ומסורות, אפשר לרכש בהן יותר זכיות. מהרו אפוא יהודים לבדק בנבכי נפשכם, כדי שתוכלו לצרף את כל מעשיכם לחשבון ולהפכם לזכיות ומצות".

הרב מטפליק, רבי שמשון אהרן פולנסקי, הגיע פעם ביום ראשון של סבות לבית הכנסת כשבידו שלשה מינים בלבד, ללא האתרוג המהדר. לפני קריאת ההלל, פנה הרב לאחד המתפללים ובקש ממנו את אתרוגו במתנה על מנת להחזיר, ויצא בו ידי חובתו. תמזה המתפללים על העדר אתרוגו של הרב, עד שהתברר שגם היה מעשה. בליל התקדש החג, נטלה בתו החורגת של השכן את האתרוג של אביה החורג כדי להביט בו, אולם האתרוג נפל מידה ונפסל. פשרתה זאת אם הילדה, נבהלה מאד שכן דעה שבעלה רכש את האתרוג בסכום גדול וחששה מחמתו בשעה שניגלה את האתרוג שהבת החורגת פסלה. החלה האם לגער בבתה הקטנה וזו פרצה בבכי מרב צער, שמע הרב שגם בסמוך את בכיה ושלח את הרבנית כדי לגרר מה ארע בבית השכנים. כשנודע לו הדבר, נטל הרב במהירות את האתרוג המהדר שלו ושלחו בידי הרבנית אל השכן, ובקש למסר לשכן שהרבה ראה את האתרוג שלו וחושש הוא עליו שאין הוא ראוי לברכה ולכן שלח לו אתרוג אחר במתנה שלא על מנת להחזיר. הסכים אפוא הרב לותר על אתרוגו שלו, כדי להשפין שלום בבית שכניו ולמנע צער מהילדה הקטנה והוריה.

אחד מחסידיו של ה"בית ישראל" מגור, נחן בידים אמונתיות והקים סבה נאה מאד בחצר ביתו שבשכונת בתי ורשה בירושלים. חפץ היה להראות לרבי את סבתו הנאה ואת יצירותיו הנפלאות שבה בבחינת זה קלי ואנוהו, אולם הרבי התעלם מהמזמרתיו התכופות. לילה אחד לאחר חצות, הופיע הרבי בסבתו של החסיד, העיף מבט קצר בניו הסבה ובקשוטיה, והורה לחסיד: "בוא עמי". הלך החסיד אחריו עד שכונת בתי גטין שאחרי שכונת בתי אנגוריו, ושם העמידו ליד סבתו של המתמיד הירושלמי רבי חיים יעקב קלפיהולץ שישב והגה בתורה וקולו הגעים נשמע מחוץ לסבה, בהפטירו: "הא לך נוי סבה בהלכתו".

בשנות מלחמת העולם השנייה, שהה הרב מבריסק בורשה המפצצת בימי חג הסבות. בערב החג, ראה את שכנו יושב על הריסות ביתו ופניו אבילות. נסה הרב לעודדו בדברים בך שהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים ותהי נפשו לשלל, אולם עד מהרה התברר כי הלה מתאבל יותר מכל על כך שאין בידו ארבעה מינים למצוה. כיון שגם, מהר הרב לגלות לו כי ברשותו ארבעה מינים בשרים, ופני האיש אורו. בחצות ליל יום ראשון של סבות, התעורר הרב לשמע קול המון מחוץ לבית. הביט הרב החוצה ולפליאתו ראה תור ארץ של יהודים, כשהראשון עומד בסמוך לדלתו ומאחוריו יהודים רבים, עד שקצה השורה לא נראה. תמזה הרב בפני שכנו על הנאספים, והלה הסביר את הדבר: "ידע כבוד הרב, שבכל ורשה הגדולה יש השנה ארבעה אנשים בלבד שברשותם ארבעת המינים, וכששמעתי על המינים שברשות הרב, ספרתי זאת לידידי והשמעיה התפשטה באש בשדה קוצים. קהל המונים נוהר לכאן כל העת באישון לילה, וכלם מחתינים בכליון עינים שאיר היום ויוכלו לקים את המצוה במסירות נפש". לימים, ספר זאת הרב מבריסק בהתרגשות, ותאר את התור הארץ בלשונו: "כמו מביתי שברחוב פרס עד לבית הכנסת זכרון משה", והוסיף ברב רגש: "ראו נא מה הם יהודים וכמה מוכנים הם למסר את נפשם לקיום המצות בכל מצב שהוא, ומי בעמך ישראל".

בחל המועד סבות, פגש רבי צבי קופשיץ את רבי אריה לויין בסמוך לביתו של הרב"ד רבי זליג ראובן בנגים, שבקר הלך לעולמו. לתמיהתו הסביר לו רבי אריה, כי נוהג הוא לבקר בימי חג ומועד בבתי אלמנות הרבנים המפרסמים והסביר: "בכל ימות השנה, טרודים האנשים בעבודתם ואין האלמנה מרגישה בבדידותה, אולם בימי חג ומועד נזכרת כל אשת חבר ביקים שבהם היה בעלה בחיים ואורחים רבים היו פוקדים את ביתם שהיה הומה ממבקרים, ואלו עתה יושבת היא בודדה וגלמודה וימי החג נהפכים לה לצער וכאב. לכן מקפיד אני לבקר אצלן ודוקא בימי החג והמועד, כדי להרנין את לבם העגום ולהאיר את ביתם באור יקרות".

שגור היה בפיו של המגיד מבריסק לומר: "בימים הנוראים, בימי ראש השנה ויום הכפורים, מכין אני לעצמי צידה ביראת ה' למשך השנה הבאה. ואלו בימי חג הסבות, המלאים במצות שנעשות בחבה ובאהבה, מכין אני לעצמי צידה לשנה שלמה של אהבת ה'".